

Тема 5. Управління матеріальними ресурсами підприємства

1. Основні етапи управління необоротними активами (основними фондами) підприємства.
2. Управління оборотними активами підприємства.
3. Нормування витрат матеріалів.
4. Управління запасами підприємства.

1. Основні етапи управління необоротними активами (основними фондами) підприємства

Метою управління необоротними активами підприємства є забезпечення своєчасного відновлення таких активів і підвищення ефективності їх використання.

З урахуванням поставленої мети процес управління необоротними активами на підприємстві повинен здійснюватися на основі таких етапів:

Етап 1. Аналіз необоротних активів підприємства в попередньому періоді.

Даний аналіз проводиться з метою вивчення динаміки їхнього загального обсягу і складу, ступеня придатності, інтенсивності використання. Стадії аналізу:

1. Аналіз динаміки загального обсягу необоротних активів підприємства.
2. Вивчення складу необоротних активів підприємства, динаміки їхньої структури.
3. Оцінка стану використовуваних підприємством необоротних активів за ступенем їхньої зношеності. При даній оцінці використовують такі показники:
 - коефіцієнт зносу основних коштів;
 - коефіцієнт придатності основних коштів.
4. Визначення періоду обороту використовуваних підприємством необоротних активів. Даний період розраховується за формулою:

$$\text{Пона} = \text{ССна} / \text{ССзна}, \quad (1)$$

де Пона - період обороту використовуваних підприємством необоротних активів, років; ССна - середньорічна сума усіх використовуваних необоротних активів за початковою вартістю, тис. грн.; ССзна - середньорічна сума зносу усіх використовуваних необоротних активів тис. грн.

5. Вивчення інтенсивності відновлення необоротних активів у попередньому періоді. На даній стадії використовуються такі показники:

- коефіцієнт вибуття необоротних активів;
 - коефіцієнт впровадження нових необоротних активів;
 - коефіцієнт відновлення необоротних активів;
 - швидкість відновлення операційних необоротних активів.
6. Оцінка рівня ефективності використання операційних необоротних активів у звітному періоді. У ході оцінки використовуються такі показники:
- коефіцієнт рентабельності необоротних активів;
 - коефіцієнт продуктивності необоротних активів;
 - коефіцієнт виробничої ємності операційних необоротних активів.

Етап 2. Оптимізація загального обсягу і складу необоротних активів підприємства.

Даний етап здійснюється з урахуванням розкритих у процесі аналізу можливих резервів підвищення виробничого використання операційних необоротних активів у майбутньому періоді. До резервів відносяться:

- підвищення продуктивного використання необоротних активів у часі;
- підвищення продуктивного використання необоротних активів за потужністю.

Етап 3. Забезпечення правильного нарахування амортизації необоротних активів.

Об'єктами виступають:

- операційні основні засоби;
- амортизовані види операційних нематеріальних активів.

Амортизація нараховується протягом терміну корисного використання активу, який встановлює підприємство.

Визначаючи термін корисного використання необхідно враховувати:

- очікуване використання активу підприємством з урахуванням його потужності і продуктивності, а також іншого корисного ефекту;
- передбачуваний фізичний і моральний знос;

- правові обмеження за термінами використання окремих видів активів;
- інші фактори, які відображають специфіку експлуатації активів в операційному процесі.

Головну роль у забезпеченні нарахування амортизації необоротних активів відіграють використовувані методи амортизації при розробці політики формування фінансових ресурсів для відновлення цих активів.

Етап 4. Забезпечення своєчасного відновлення необоротних активів підприємства.

На підприємстві визначається необхідний рівень інтенсивності відновлення визначених груп необоротних активів; розраховується загальний обсяг активів, які підлягають відновленню в майбутньому періоді; встановлюються основні форми і вартість відновлення різних груп активів.

Етап 5. Забезпечення ефективного використання необоротних активів підприємства.

Забезпечення полягає в розробці системи заходів, спрямованих на підвищення коефіцієнтів рентабельності і виробничої віддачі необоротних активів.

Використовуючи ці показники, необхідно звернути увагу на два основних моменти, які забезпечують об'єктивність оцінки розроблювальних заходів.

Перший полягає в тому, що: при оцінці завжди повинна використовуватися відновна вартість необоротних активів на момент проведення оцінки.

Другий полягає в тому, що при оцінці слід використовувати залишкову вартість необоротних активів, оскільки вони втрачають велику частину від своєї продуктивності.

Звідси можна зробити висновок: заходи щодо забезпечення підвищення ефективності використання необоротних активів можна розглядати як заходи щодо скорочення потреби в обсязі їх фінансування і підвищення темпів економічного розвитку підприємства за рахунок раціонального використання власних фінансових ресурсів.

Етап 6. Вибір форм і оптимізація структури джерел фінансування необоротних активів.

Відновлення і приріст необоротних активів обов'язково повинні фінансуватися за рахунок власного капіталу і/або довгострокового позикового капіталу чи змішаного фінансування.

2. Управління оборотними активами підприємства

До матеріальних ресурсів підприємства також відносяться оборотні активи до яких входять основні, допоміжні матеріали, одержувані зі сторони, енергоресурси і паливо.

На основі складання бухгалтерської звітності до складу оборотних активів слід віднести запаси, дебіторську заборгованість та грошові кошти підприємства, де ключову роль мають запаси.

Найбільшу частку матеріальних ресурсів підприємства становлять **основні матеріали**. До них належать предмети праці, які йдуть на виготовлення продукції: сировина, матеріали, напівфабрикати.

До допоміжних відносяться матеріали, які споживаються в процесі обслуговування виробництва або додаються до основних матеріалів з метою зміни їхнього зовнішнього вигляду та властивостей. На відміну від основних матеріалів, вони не утворюють основного змісту виготовленого продукту, а лише сприяють виконанню технологічного процесу й утворенню продукту.

У залежності від характеру участі у виробничому процесі їх можна поділити на такі групи:

- матеріали, які приєднуються в процесі праці до основних матеріалів, щоб внести в них суттєву зміну.
- матеріали, які сприяють виконанню технологічного процесу і виготовленню продукту.
- матеріали, необхідні для нормального функціонування засобів праці.
- матеріали для одержання теплової й електричної енергії, необхідної для технологічного процесу.
- матеріали, необхідні для створення нормальної обстановки праці і належних санітарно-гігієнічних умов праці.
- матеріали для упакування готової продукції.

Управління матеріальними ресурсами передбачає вирішення таких питань, як нормування витрат матеріалів і визначення потреби в них для виробничої діяльності підприємства, а також управління запасами.

3. Нормування витрат матеріалів

Нормування витрат матеріалів - це встановлення планової міри їхнього виробничого споживання.

Норма витрат матеріалів - планова величина витрати матеріальних ресурсів, мінімально необхідних для виготовлення одиниці продукції чи виконання одиниці роботи, встановлена, виходячи з прийнятої конструкції виробу, запроектованого технологічного процесу і рівня організації виробництва.

Складові норми витрати основних матеріалів можуть бути представлені такою формулою:

$$NB_M = K_M + B_T - B_{T.B.} + B_O - B_{B.B.}, \quad (2)$$

де NB_M - норма витрат матеріалу на одиницю продукції;

K_M - корисний вміст матеріалу в готовій продукції;

B_T - відходи технологічні;

$B_{T.B.}$ - використовувана частина технологічних відходів;

B_O - відходи і втрати організаційно-технічного характеру;

$B_{B.B.}$ - використовувана частина відходів і втрат організаційно-технічного характеру.

Класифікація норм витрат наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація норм витрат

Ознаки класифікації норм	Класифікаційні групи норм			
За призначенням матеріалів у виробництві	Сировина й основні матеріали	Допоміжні матеріали		Паливо
За сферами застосування у виробництві	Норми витрат в основному виробництві	Норми витрат на допоміжні потреби		Норми витрат на ремонт і експлуатацію основних ресурсів
За періодом дії	Оперативні (поточні)	Річні		Перспективні
За характером зміни витрат матеріалу	Абсолютні витрати		Питомі (відносні) витрати	
За ступенем обґрунтування норм	Технічні	Тимчасові	Орієнтовані	Разові
За ступенем диференціації	Подетальні	Поопераційні	Повузлові	По виробні
За ступенем укрупнення номенклатури сировини і матеріалів	Специфіковані		Зведені	
За масштабом застосування в плануванні	Цехові	Заводські	Галузеві	Республіканські
За методами розробки	Розрахунково-аналітичні	Дослідні		Звітно-статистичні

4. Управління запасами підприємства

На рівні фірм запаси відносяться до числа об'єктів, які вимагають великих капіталовкладень, і тому є одним з факторів, які визначають фінансову політику підприємства. Запаси завжди вважалися фактором, який забезпечує безпеку системи розподілу, її гнучке функціонування, і були «страховкою».

У залежності від цільового призначення запаси поділяються на такі категорії:

- технологічні (перехідні) запаси;
- поточні (циклічні) запаси або запаси в одну партію;
- резервні (страхові, буферні) запаси для компенсації випадкових коливань попиту.

Управління запасами потребує вирішення таких завдань:

1. Облік поточного рівня запасу.

2. Визначення гарантійного запасу.
3. Розрахунок розміру замовлення.
4. Визначення інтервалу часу між замовленнями.

Для ситуації, коли відсутні відхилення від запланованих показників і запаси розподіляються рівномірно, застосовуються:

- система управління запасами з фіксованим розміром замовлення;
- система управління запасами з фіксованим інтервалом часу між замовленнями.

При наявності систематичних збоїв у постановці і споживанні проектується:

- система із встановленою періодичністю поповнення запасів до постійного рівня;
- система «мінімум — максимум».

Система з фіксованим розміром замовлення. Основний фактор - розмір замовлення. Головним критерієм оптимального розміру запасу є мінімум загальних витрат на збереження запасів і повторення замовлення. **Переваги:** менший рівень максимально бажаного запасу; економія витрат на утримання запасів на розподільному центрі за рахунок скорочення площ. **Недоліки:** ведення постійного контролю наявності запасів на розподільному центрі.

Система управління запасами з фіксованим інтервалом часу між замовленнями. Основний фактор - інтервал часу між замовленнями. Головним критерієм оптимального розміру запасу є мінімум загальних витрат на збереження запасів і повторення замовлення. **Переваги:** відсутність постійного контролю наявності запасів на розподільному центрі. **Недоліки:** високий рівень максимально бажаного запасу; підвищення витрат на утримання запасів на розподільному центрі.

Система із заданою періодичністю поповнення запасів до встановленого рівня. У даній системі, як і в системі з фіксованим інтервалом часу між замовленнями, вхідним параметром є період часу між замовленнями. **Переваги:** вона орієнтована на роботу при значних коливаннях споживання. **Недоліки:** замовлення виконуються не тільки у встановлені моменти часу, а й при досягненні запасом граничного рівня.

Система «Мінімум — максимум» орієнтована на ситуацію, коли затрати на облік запасів і затрати на оформлення замовлення настільки значні, що стають порівнюваними з втратами від дефіциту запасів. Тому в розглянутій системі замовлення виконуються не через кожен заданий інтервал часу, а тільки за умови, що запаси на складі в цей момент виявилися рівними або більшими встановленого мінімального рівня. У випадку видачі замовлення його розмір розраховується так, щоб постачання поповнило запаси до максимального бажаного рівня. **Переваги:** наявність постійного запасу матеріалів. **Недоліки:** можливість втрат від дефіциту матеріалів.